

ІСТОТНІСТЬ ЯК ОЦІННА ОЗНАКА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ СТАТТІ 69 КК УКРАЇНИ

В даній роботі визначаються проблемні питання застосування статті 69 Кримінального кодексу України, пов'язані з використанням в тексті даної статті такого оціночного поняття як «істотність». Пропонується конкретизувати норми кримінального закону щодо можливості тих або інших обставин істотно впливати на ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння та виступати в ролі пом'якшуючих обставин.

Ключові слова: *призначення покарання, спеціальні засади призначення покарання, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, істотність.*

In this paper, the problematic issues of the application of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine, related to the use in the text of this article of such an appraisal concept as "substantive" are identified. It is proposed to specify the norms of the criminal law regarding the possibility of certain circumstances significantly affect the degree of social danger of the offense and act as mitigating circumstances.

Keywords: *appointment of punishment, special principles of punishment, more lenient punishment, than prescribed by law, substantive.*

В данной работе определяются проблемные вопросы применения статьи 69 Уголовного кодекса Украины, связанные с использованием в тексте данной статьи такого оценочного понятия как «существенность». Предлагается конкретизировать нормы уголовного закона о возможности тех или иных обстоятельств существенно влиять на степень общественной опасности совершенного деяния и выступать в роли смягчающих обстоятельств.

Ключевые слова: *назначение наказания, специальные правила назначения наказания, назначение более мягкого наказания, чем предусмотрено законом, существенность.*

У ч. 1 ст. 69 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачається, що «за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційний злочин, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини

статті) Особливої частини Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини Кодексу за цей злочин». Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, за своєю сутністю вказує на необхідність застосування покарання, але менш суворого, ніж встановлено законом в санкції статті. Це пов'язано з наявністю обставин, що істотно знижують ступінь суспільної небезпеки відповідного злочину та особи, що його вчинила. Проте, як бачимо, дана норма містить ознаку, що за своєю сутністю є оціночною і не може бути однозначно інтерпретована. Мова йде про «істотність» у контексті можливості впливу на тяжкість вчиненого діяння. Саме на розкриття цієї ознаки направлена дана робота.

Дослідженням особливостей застосування більш м'якого покарання, ніж передбачене законом, займалися такі вітчизняні вчені, як: О. В. Євдокімова, Л. Л. Кругликов, Л. К. Маньковський, О. М. Омельчук, О. В. Татарінова та інші.

У КК України немає чіткого визначення поняття обставин, що пом'якшують покарання. Наука кримінального права визначає, що обставини, які пом'якшують покарання – це фактори об'єктивного й суб'єктивного характеру, встановлені в законі (статті 66 КК України) або визнані такими судом, що не є ознаками складу злочину і не впливають на його кваліфікацію, але обумовлюють зниження суспільної небезпеки діяння й (або) особи винного, у зв'язку з чим, впливають на ступінь суворості призначуваного покарання [1, с. 111].

У ч. 1 ст. 69 КК України закріплено, що призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом можливо «за наявності декількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного». Таким чином, обставини, що характеризують сам злочин мають пом'якшувати покарання і істотно знижувати ступінь тяжкості вчиненого. Окрім того, таких факторів має бути

не менш двох. Тільки за наявності таких умов суд має право ставити питання про призначення більш м'якого покарання і застосування ст. 69 КК України.

Якщо говорити про ознаки, що безпосередньо пом'якшують покарання, то особливу увагу слід звернути на їх невичерпний перелік. Ними виступають як ті положення, що передбачені в кримінальному законі (а саме в ч. 1 ст. 66 КК України), так і ті, що в ньому не перераховані. Даний погляд на зміст підстав призначення більш м'якого покарання на сьогоднішній день є домінуючим не тільки в теорії кримінального права, а й у законодавчій і судовій практиці. Так, КК України 2001 року відмовився від ознаки «винятковості» обставин, передбаченої у минулих редакціях кримінального закону, а в ч. 1 ст. 69 КК вказано, що підставами призначення менш суворого покарання визнаються обставини, що пом'якшують покарання, та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого. Тим самим наголошується, що підставами пом'якшення покарання можуть виступати будь-які фактичні обставини провадження, якщо вони істотно зменшують ступінь суспільної небезпеки злочину.

Дану ситуацію в своїй Постанові коментував Верховний Суд. У п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 зазначено, що суд зобов'язаний у мотивувальній частині вироку вказувати, які саме обставини справи або дані про особу підсудного він визнає такими, що істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину й впливають на пом'якшення покарання [3]. Тим самим Верховний Суд не пов'язує можливість призначення більш м'якого покарання винятково з тими обставинами, що пом'якшують покарання, які передбачені в КК України і покладає на суд обов'язок мотивувати своє рішення по віднесенню тих або інших обставин до кола пом'якшуючих.

Вивчення нами матеріалів судових рішень виявило деяку невідповідність між приписами ст. 69 КК України і практикою їх застосування. У ч. 1 ст. 69 КК України міститься норма, що суд може призначити більш м'яке покарання лише за наявності декількох обставин, що

пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого. Проте на практиці нерідко застосування більш м'якого покарання базувалося на обставинах, що характеризують винятково постзлочинну поведінку винного, що, на наш погляд, не відображає істотного зниження рівня суспільної небезпеки самого злочину. Так, за рішенням Баштанського районного суду Миколаївської області було застосовано положення статті 69 КК України з таким обґрунтуванням: судом встановлено, що умови даної угоди відповідають вимогам Кримінального процесуального кодексу України та КК України, оскільки в угоді про визнання винуватості та обвинувальному акті дійсно вказані кілька обставин, які пом'якшують покарання особи (щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину), що вказує на можливість в даному конкретному випадку при призначенні обвинуваченому покарання застосувати ст. 69 КК України, перейшовши до іншого, більш м'якого виду покарання [4]. В даному випадку слід говорити про роль суддівської дискреції у визнанні «істотності» зниження тяжкості злочину.

Судовий розсуд є одним із найважливіших питань у розрізі призначення покарання, адже тільки суд на підставі закону вирішує, чи є особа винною у вчиненні злочину та яке покарання буде призначено в разі доведення її винуватості. Застосування ст. 69 КК України значною мірою залежить від розсуду судді. Зокрема, це зумовлено невизначеністю у законі України про кримінальну відповідальність таких ознак, як істотність впливу обставин, що пом'якшують покарання на ступінь тяжкості вчиненого злочину. Таким чином, роль суду в процесі вирішення питання про застосування покарання більш м'якого, ніж передбачено законом є вирішальною. Але, як стверджує Л. К. Маньковський, повністю покладатися на судовий розсуд при призначенні покарання не можна, адже правосвідомість судді може бути гарантом призначення справедливого покарання лише в поєднанні з висококваліфікованим умінням судді застосувати закон, призначити покарання. Утім, передбачити наявність такого уміння у кожного судді вважається неможливим [2]. З огляду на вищезазначене, вважаємо

необхідним конкретизувати норми кримінального закону щодо можливості тих або інших обставин істотно впливати на ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння та виступати в ролі пом'якшуючих обставин. Для цього необхідно дати чітке визначення поняття «істотність» щодо впливу на тяжкість злочину та вказати мінімальну межу даної категорії.

Це може бути здійснено шляхом винесення інтерпретаційного рішення Верховним Судом, в якому дане питання буде детально розглянуте та визначені практичні засоби, якими суддя керуватиметься при аналізі матеріалів провадження та винесенні рішення. Такі кроки повністю відповідатимуть правовій тенденції до обмеження суддівського розсуду у кримінальному провадженні та формалізації діяльності суду з метою недопущення різного трактування положень норми ст. 69 КК України та винесення різних рішень у ідентичних провадженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кругликов Л. Л., Васильевский А. В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. 211 с.
2. Маньковський Л. К. Вплив обставин, що пом'якшують покарання, на призначення покарання, необхідного й достатнього для виправлення неповнолітнього та попередження нових злочинів. *Право і суспільство*. – 2013. – № 3. – С. 103–110.
3. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 11–12.
4. Рішення Баштанського районного суду Миколаївської області від 12.07.2017 р. по справі № 468/852/17-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67673075>.